

Development of Nomadic Tourism among the Ilson Nomads of Sardabeh Rural District, Ardabil County

Hassan Bakhshizadeh ¹

1. (Corresponding Author) *Department of History and Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran*

Email: h.bakhshizadeh@uma.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article History:

Received:

29 March 2024

Received in revised form:

27 May 2024

Accepted:

6 July 2024

Available online:

13 August 2024

Keywords:

Nomadic tourism,

Rural tourism,

Tourism planning,

Participation in planning.

ABSTRACT

The cultural manifestations of nomadic life have influenced all aspects of Iran throughout history, and today, despite all these developments, the cultural manifestations of nomadism have been preserved as a traditional life, especially in certain regions. The proposed framework and strategy for the various nomadic regions of the country should be fully presented in accordance with the potential and actual talents of the region. Given the increasing interest of tourists in tourism in remote nomadic spaces and considering the potential facilities available in the nomadic areas of Ardabil city, nomadic tourism has great potential for tourism development and planning. The main objective of this research is to investigate the possibility of planning nomadic tourism in Sardabeh village located on the slopes of Sabalan. The research method used is interactive planning using a participatory rural assessment approach, which uses unguided interview, guided interview, and observation methods to collect information. According to the research findings, in the field of rural and nomadic tourism, tourism has not been a successful development project; tourism development has stagnated due to the lack of government support; Tourism has grown without planning; residents do not support the development of tourism due to the negative effects of tourism in villages and countryside; the lack of tourism planning has always been and continues to be; tourism has positive effects on the economy and development of the village. The results of the research show that the development of tourism services in nomadic areas has the same positive and negative effects and challenges of rural tourism, and with planning and cultural work, its negative effects and challenges can be reduced and its benefits increased.

Citation: Bakhshizadeh, H. (2024). Development of Nomadic Tourism among the Ilson Nomads of Sardabeh Rural District, Ardabil County. *Journal of Geography and Spatial Development*, 1 (3), 21-39.
<http://doi.org/10.22098/gsd.2025.16436.1071>

© The Author (s)

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Publisher: University of Mohaghegh Ardabili

Extended Abstract

Introduction

The nomadic community is one of the three urban, rural and nomadic communities of the country, whose development can play a significant role in rural and urban development, given the proximity of nomadic villages and hamlets to villages and the fact that some of them are settled in the city. Nomadic areas, as a cultural heritage, include special features such as local customs, customs and traditions related to nomadic life, type of housing, music, local languages and moral and spiritual values. Therefore, a targeted and planned effort to preserve and revive the original cultural traditions of tribes and nomads will be beneficial both in terms of creating self-confidence among them and in terms of familiarizing them with Iranian cultures.

The proposed framework and strategy for the various nomadic regions of the country should be proposed in full accordance with the potential and actual talents of the region. In other words, environmental talents and capabilities (water, soil, pastures, forests, mines, climate, etc.) will play a decisive role in the type of strategy proposed for the region.

The Ilsun tribes are the third largest tribal tribe in the country in terms of population composition, with 44 tribes settled in the Moghan Plain, Meshkinshahr, and Ardabil regions. Vakilabad village is one of the province's tourism target villages, attracting thousands of tourists every year, and is located on the slopes of Sabalan Mountain and in the countryside of tribes of the Ilsun tribes.

Planning and developing nomadic tourism in this region can both ensure the sustainability of tribal life and the development of mountainous areas far from the city, prevent the migration of villagers and nomads, and encourage them to settle in villages. The main goal of this research is nomadic tourism planning, in which interactive planning with a participatory rural assessment approach has been used.

Methodology

The research method used in this study is a qualitative research method in which the

participatory rural assessment method (PRA) was used to carry out interactive planning of nomadic tourism. The participatory rural assessment method can be considered as enabling rural communities to control and master the rural development process, which involves rural communities in the stages of information collection, information analysis, problem identification and proposal for problem solving, and encourages active participation in all of the above-mentioned stages.

Results and discussion

A noteworthy point regarding the Shahsoon nomads in Sardabeh Rural District is that the Jahan Khanumlu and Foladvand tribes, etc., are located on the slopes of Sabalan next to the villages of the rural district, especially the village of Vakil Abad (Sardabeh), so the development and planning of nomadic tourism in this area depends on the development of rural tourism in Vakil Abad village and Sardabeh Rural District. Therefore, it has been tried that in addition to the development of rural tourism in Sardabeh Rural District, special attention is also paid to nomadic tourism. The greatest responsibility for planning nomadic tourism has been placed on the shoulders of the villagers themselves so that the villagers can achieve their goal of achieving sustainable development of nomadic tourism in Iran, which has been planned and developed in a participatory manner, through their participation and cooperation. In order to keep this planning on the right track, it is also necessary to form a working group consisting of the nomads themselves and informed and knowledgeable individuals to take the necessary measures in this regard and monitor and control the development of tourism. Programs and projects to achieve long-term goals include: a program to prepare detailed-executive plans for nomadic tourism in the region; a program to compile and prepare identity cards for each of the attractions and cultural and traditional resources of nomadic tourism; a program for mutual cooperation at the provincial and national levels in order to attract and exchange tourists; preparing and publishing programs to inform and inform the public

with the aim of introducing the importance of tourism and awareness of its positive and negative effects and participation in nomadic tourism programs. The following are the investment priorities: a) Preparation and development of detailed-executive plans for nomadic tourism. b) Implementation of projects related to creating job opportunities. d) Implementation of projects related to the development of nomadic tourism. c) Implementation of projects related to the development of tourism infrastructure - water supply, electricity, waste and sewage disposal and telecommunications.

Conclusion

The following three dimensions are necessary for the formation of sustainable rural development and tourism in the village of Vakil Abad and the nomadic countryside: 1) Active investment by local bodies and organizations, 2) Substantial investment in local and indigenous resources, and 3) Active local control. Although most participants reacted positively to tourism development, most of them also expressed disappointment with the government's support for tourism. According to the research objective of "Investigating the possibility of planning nomadic tourism in Sardabeh Rural District", it was confirmed that the nomads themselves have ideas about how to participate in tourism development to improve their lives, which are necessary for the government or the responsible organizations to consider the plans and opinions of the nomads themselves, which they have an opportunity to present in the regulation of tourism policies or plans.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

I would like to thank all the respected residents of Sardabeh Village.

توسعه گردشگری عشایری در بین عشایر ایلسون دهستان سردابه شهرستان اردبیل

حسن بخشی زاده^۱

۱- نویسنده مسئول، گروه تاریخ و جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایانامه: h.bakhshizadeh@uma.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۳/۱۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۶/۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۷/۰۸

تاریخ چاپ:

۱۴۰۳/۰۸/۱۴

واژگان کلیدی:

گردشگری عشایری،
گردشگری روستایی،
برنامه‌ریزی گردشگری،
مشارکت در برنامه‌ریزی.

مظاهر فرهنگی زندگی عشایری در طول تاریخ در همه شئون ایران نفوذ داشته و امروزه با وجود همه این تحولات، مظاهر فرهنگی کوچ‌نشینی به‌عنوان یک زندگی سنتی به‌خصوص در مناطق خاصی حفظ‌شده است. چارچوب و استراتژی پیشنهادی برای مناطق مختلف عشایری کشور به‌طور کامل باید مطابق با استعدادهای بالقوه و بالفعل منطقه ارائه شود. با توجه به علاقه روزافزون گردشگران به گردشگری در فضاهای دورافتاده عشایری و با توجه به امکانات بالقوه موجود در مناطق عشایری شهرستان اردبیل، گردشگری عشایری پتانسیل‌های زیادی برای توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری دارا است. هدف اصلی این تحقیق بررسی امکان برنامه‌ریزی گردشگری عشایری در دهستان سردابه واقع در دامنه‌های سبلان است. روش تحقیق مورد استفاده، روش تحقیق کیفی است که از برنامه‌ریزی تعاملی با استفاده از رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی و برای گردآوری اطلاعات از روش‌های مصاحبه هدایت نشده، مصاحبه هدایت‌شده (۳۰ نمونه) و مشاهده استفاده‌شده است. طبق یافته‌های تحقیق، در زمینه توریسم روستایی و عشایری، توریسم یک پروژه توسعه‌ای موفق نبوده؛ توسعه توریسم به خاطر فقدان حمایت دولتی، دچار رکود شده؛ توریسم بدون برنامه‌ریزی رشد یافته؛ افراد مقیم از توسعه توریسم، به دلیل ظاهر شدن اثرات منفی توریسم در روستا و بی‌یلاقات از آن حمایت نمی‌کنند؛ نبود برنامه‌ریزی توریسم همواره بوده و تداوم داشته؛ توریسم دارای اثرات مثبتی بر اقتصاد و توسعه روستا است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که توسعه خدمات گردشگری در مناطق عشایری دارای همان آثار مثبت و منفی و چالش‌های گردشگری روستایی است که با برنامه‌ریزی و کار فرهنگی می‌توان از آثار و چالش‌های آن کاست.

استناد: بخشی زاده، حسن. (۱۴۰۳). توسعه گردشگری عشایری در بین عشایر ایلسون دهستان سردابه شهرستان اردبیل. *مجله جغرافیا و توسعه فضایی*، ۲۱-۳۹، (۳)، ۱.

<http://doi.org/10.22098/gsd.2025.16436.1071>

مقدمه

جامعه عشایری یکی از سه جامعه شهری، روستایی و عشایری کشور است که توسعه آن می‌تواند نقش بسزایی در توسعه روستایی و شهری با توجه به نزدیکی ییلاقات و قشلاقات عشایر به روستاها و مستقر بودن بعضی از آن‌ها در شهر داشته باشد. مناطق عشایری به‌عنوان یک میراث فرهنگی شامل ویژگی‌های خاص مثل عادات محلی، آداب‌ورسوم مربوط به کوچ‌نشینی، نوع مسکن، موسیقی، زبان‌های محلی و ارزش‌های اخلاقی معنوی است. لذا تلاش هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده در جهت حفظ و احیای سنت‌های فرهنگی اصیل ایلات و عشایر، هم از جهت ایجاد اعتمادبه‌نفس در میان آن‌ها و هم در جهت آشنایی با فرهنگ‌های ایرانی سودمند خواهد بود.

مورخان به‌طور سنتی از اصطلاح (قبیله‌ای، طایفه‌ای، ایلی، تباری)^۱ برای توصیف و تحلیل گروه‌های سیاسی-اجتماعی قرون ۱۳ و ۱۴ و از اصطلاح (طایفه، قبیله، دسته)^۲ برای توصیف و تحلیل گروه‌های عیناً مشابه از قرن ۱۵ به این‌طرف استفاده کرده‌اند (Fisher De Lean, 2005:15).

از لحاظ تاریخی قبایل و عشایر در طول تاریخ تأثیرات سیاسی-اجتماعی زیادی را در مناطق مختلف جهان بر جای گذاشته‌اند. در ایران نیز عشایر در ساختار اجتماعی-سیاسی تأثیر بسزایی داشته‌اند و در گذشته به علت وسعت و اهمیت‌شان همواره موردتوجه حکومت بوده‌اند و زمان زیادی سران عشایر قدرت‌های سیاسی جامعه ایران را در دست داشته‌اند. به همین جهت شناخت جامعه عشایری ایران چه از نظر سیاسی و چه از لحاظ اقتصادی-اجتماعی دارای اهمیت زیادی است. زندگی کوچ‌نشینی گونه‌ای سازش با محیط است که طی آن انسان سرزمین‌هایی را که در خور کشاورزی نیستند برای چرای دام مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد، ولی کوچ‌نشینی چیزی فراتر از مسئله روابط انسانی و محیط طبیعی بوده و فرهنگ جوامع در شکل‌گیری آن نقش بسزایی داشته است. شیوه زندگی عشایری توأم با کوچندگی یکی از متقدم‌ترین اشکال حیات اجتماعی است که از واپسین دوران شکل-گیری زندگی اجتماعی انسان‌ها آغاز گشته و با پشت سر گذاشتن فراز و فرودهای بسیاری تا به امروز استمرار پیدا کرده است. تحت تأثیر شرایط و مقتضیات اقلیمی و جغرافیائی استقرار و بهره‌برداری از منابع محیطی در بین گروه‌های عشایری دارای اشکال مختلفی است. بر این اساس در بین ایلات و عشایر شاهد اشکال متنوعی از الگوهای معیشتی، کوچ، ساختار اجتماعی- فرهنگی و شیوه‌های قومی هستیم.

تجربه تاریخی در خاورمیانه عموماً و در ایران به‌ویژه نشان می‌دهد که چالش‌هایی در رابطه با مفاهیم عشایری و ایلیاتی وجود دارد. درحالی‌که بخش‌های مهمی از جمعیت ایران در گذشته شامل جمعیت عشایری بوده است و ساختارهای اجتماعی و روابطشان در اثر موقعیت‌های حساس متعدد، شکل‌های گوناگونی از طبقه‌بندی ایلی را به‌صورت مجزا، ابتدایی و گروه‌هایی بر پایه خویشاوندی ایجاد نموده است (حمیدی^۳، ۱۹۹۵: ۱۷). تعدادی از مطالعات انسان‌شناختی جدید اشاره کرده‌اند که در ایران عشایر گوناگونی از جمله عشایر قشقایی، بختیاری، شاهسون، ترکمن و... زندگی می‌کنند (بهادری قشقایی، ۱۴۰۱).

از لحاظ علوم اجتماعی تاریخ عشایر کمتر پرداخته شده است و بحث‌های بیشتری در مورد آن‌ها صورت نگرفته و ادبیات جامعه‌شناختی غنی‌ای در این‌باره وجود ندارد. لیکن در این‌بین انسان‌شناسان و تاریخ‌دانان مطالعات غنی و بیشتری را درباره عشایر و قبایل انجام داده‌اند (حمیدی، ۱۹۹۵: ۱۷).

ویژگی‌های خاص جامعه عشایری از جمله تنوع توانمندی‌های طبیعی مناطق، گرایش‌ها و تمایلات کوچندگان و... موجب

1. Tribal
2. Clan
3. Hamidi

گردیده است که نتوان سیاست توسعه یکنواختی را برای تمام مناطق به صورت یکسان ارائه نمود، زیرا که توزیع هر یک از "مناطق عشایری ایران که در دو قسمت بزرگ کشور قرار دارند: ۱) قسمت شمال غرب تا جنوب ایران، ۲) قسمت شرق و حاشیه کویرها (رهنمود، ۱۳۸۵: ۳۸)" استراتژی‌ها و راهکارهای متفاوتی را طلب می‌کنند.

گردشگری عشایری عبارت است از بازاریابی مدرن آداب و سنن و رسوم و رسومات متنوع و قدیمی مردمانی که فرهنگی متفاوت با فرهنگ گردشگران دارند و نیاز فرهنگی آن‌ها را برآورده می‌سازد (Gantemur, 2020). گردشگری عشایری را باید شکلی از انواع گردشگری اجتماع‌محور مثل گردشگری بوم‌گردی تعریف کرد با این تفاوت که در فضاهایی انجام می‌شوند که جزئی از قلمرو کوچ اقوام عشایری محسوب می‌شوند (Zerva et al, 2022).

چارچوب و استراتژی پیشنهادی برای مناطق مختلف عشایری کشور باید به‌طور کامل مطابق با استعدادهای بالقوه و بالفعل منطقه پیشنهاد شود. به عبارت دیگر استعدادها و توانمندی‌های محیطی (آب، خاک، مراتع، جنگل، معادن، اقلیم و...) نقش تعیین‌کننده‌ای در نوع استراتژی پیشنهادی برای منطقه در بر خواهد داشت. بسیاری از حوزه‌های آبخیز، مراتع، جنگل‌ها، دشت‌ها و اراضی مساعد کشاورزی کشور در قلمرو زیستی عشایر قرار دارند و از آنجاکه شیوه زندگی کوچندگان دامداری سنتی است و بهره‌برداری و تلفیق منابع مختلف با یکدیگر و استفاده از فن‌آوری چندان رایج نمی‌باشد، بسیاری از استعدادهای برجسته‌ای که می‌توانسته درآمدزا و اشتغال‌زا باشد و با استفاده از فناوری و به کمک علوم و فنون تحولی چشمگیر در منطقه به وجود آورد، مورد بهره‌برداری قرار نگرفته است (صیدایی، ۱۳۸۶: ۳۸).

گردشگری عشایری دربرگیرنده بازدید از جاذبه‌های عشایری شامل کوچ عشایر، مسیرهای کوچ، آداب و سنن فرهنگی، الگوهای معیشت، فعالیت‌های سنتی اقتصادی، نمایشگاه‌ها، صنایع‌دستی عشایری و حضور در اقامتگاه‌های عشایری و تجربه یک یا چند روز زندگی عشایری است (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، ۱۳۸۵: ۳۸).

در عمل گردشگری عشایری به حمایت از قشر محرومی برخاسته است که تا چندی پیش همه تلاش‌ها سعی در نابودی آن‌ها داشته‌اند. گردشگری عشایری نه تنها نابودی عشایر را منتفی کرده بلکه می‌خواهد آن‌ها در سنتی‌ترین وضع به کار خود ادامه دهند تا بتوانند هر چه بیشتر از درآمدهای گردشگری استفاده کنند. توسعه خدمات گردشگری در مناطق عشایری دارای همان آثار مثبت و منفی و چالش‌های گردشگری روستایی است که با برنامه‌ریزی و کار فرهنگی می‌توان از آثار منفی و چالش‌های آن کاست و بر محسنات آن افزود (پاپلی یزدی، ۱۴۰۲: ۲۱۵).

به‌منظور ایفای نقش مثبت در فرآیند توسعه گردشگری عشایری توجه به مدیریت محیط‌زیست، مشارکت محلی، قوانین صریح و محکم، بازاریابی و برنامه‌ریزی واقع‌بینانه ضروری است.

عشایری که در استان اردبیل زندگی می‌کنند و تحت عنوان کلی ایلسون (شاهسون) از آن‌ها یاد می‌شود به استناد منابع موجود: الف) عده‌ای از آنان باقیمانده ترکان غزنوی هستند که در قرن چهارم هجری در این منطقه می‌زیسته‌اند. ب) گروهی نیز با هجوم مغولان و تیموریان به ایران در قرن یازدهم میلادی به این اراضی مهاجرت کرده‌اند. ت) برخی هم بازماندگان آن گروه از طوایف ترک هستند که در قرن چهاردهم میلادی از آسیای صغیر به آذربایجان آمده‌اند. این عشایر از دیدگاه قوم‌شناسی به طوایف «سارب»، «قمیش»، «قرلباش» و «طوالیش» وابسته‌اند و در دوره صفویه در قرن شانزدهم میلادی به وسیله شاه‌عباس به صورت یک کنفدراسیون ایلی تحت عنوان «شاهسون» درآمدند (امور عشایر استان، ۱۴۰۳). بر اساس نتایج آخرین برآوردهای در سال ۱۴۰۰، جمعیت جامعه عشایر ایران ۱۱۱۵۰۴۱ نفر (۵۹۱۷۹۵ نفر مرد و ۵۲۳۲۴۶ نفر زن) است که در قالب ۲۵۱۶۲۴ خانوار در مناطق عشایری ایران ساکن هستند. سهم جامعه عشایر از کل جمعیت کشورمان حدود ۱/۴ درصد است (سازمان امور عشایر ایران، ۱۴۰۰).

بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۷ جمعیت عشایر استان اردبیل هشت هزار و ۷۵۰ خانوار را شامل می‌شوند. این خانوارهای

عشایری در مجموع ۴۶ هزار و ۱۱۸ نفر جمعیت را تشکیل می‌دهند که هم قشلاقات و هم بیلاقات آنان در محدوده استان اردبیل واقع شده است. علاوه بر این قشلاقات حدود دو هزار خانوار عشایری در محدوده استان اردبیل و اما بیلاقاتشان در محدوده شهرستان سراب است (اداره کل امور عشایر استان، ۱۴۰۳).

عشایر ایلسون از نظر ترکیب جمعیت سومین ایل عشیره‌ای کشور بشمار می‌روند که با ۴۴ طایفه در مناطق دشت مغان و مشکین‌شهر و اردبیل مستقر شده‌اند. جمعیت ۷۲ هزار نفری عشایر کوچنده ایلسون در استان اردبیل همه‌ساله با دو میلیون و ۳۰۰ هزار رأس دام با آغاز و پایان فصل گرما مسیر ۲۵۰ کیلومتری مناطق قشلاقی دشت مغان تا بیلاقات سرسبز دامنه‌های سبلان و کوه‌های باغرو را طی می‌کنند تا زندگی عشیره‌ای آن‌ها تداوم یابد (اداره کل مرکز آمار استان اردبیل، ۱۴۰۳).

روستای وکیل‌آباد (سردابه) در دامنه شرقی ارتفاعات کوه سبلان از دهستان سردابه، در عرض جغرافیایی ۱۵ درجه و ۳۸ دقیقه و طول ۲ درجه و ۴۸ دقیقه قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۹۵۰ متر است که فاصله آن از مرکز استان ۲۸ کیلومتر است. ایل‌ها و طایفه‌های مستقل استان عبارت‌اند از: ایل ایلسون (شاهسون)، ایل قره داغ (ارساران)، طایفه مستقل شاطرانلو، طایفه مستقل فولادلو (اداره کل مرکز آمار استان اردبیل، ۱۴۰۳). در این میان در دهستان سردابه و اطراف روستای وکیل‌آباد طایفه‌های جهان خانملو، گوجاییلی، مستالی بیلی، اجیرلی و طهله و... قرار گرفته است. روستای وکیل‌آباد یکی از روستاهای هدف گردشگری استان محسوب می‌شود که هرساله هزاران گردشگر را به‌طرف خود می‌کشاند و در دامنه‌های کوه سبلان و در بیلاقات طایفه‌هایی از عشایر ایل‌سون قرار گرفته است.

گردشگری عشایری یکی از راهکارهایی است که در صورت برنامه‌ریزی تعاملی و سیستمی می‌تواند جامعه عشایری کشور را از انزوای خارج ساخته و آن‌ها را به زندگی در بیلاقات و قشلاقات و در کنار روستاییان تشویق نماید.

برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری عشایری در این منطقه هم می‌تواند پایداری زندگی ایلی و هم توسعه مناطق کوهستانی دور از شهر را تضمین کرده، باعث جلوگیری از مهاجرت روستاییان و عشایر شده و آن‌ها را به سکونت در روستاها تشویق نماید. به عبارتی گردشگری با سهیم کردن عشایر در منافع خود، باعث مشارکت هر چه بیشتر آنان در برنامه‌های توسعه گردشگری و شکوفایی فعالیت‌های اجتماعی می‌شود. برنامه‌ریزی و اجرای گردشگری با مشارکت خود عشایر، به‌منزله بسط و گسترش میزان تصمیم‌گیری عشایر است و منجر به ظهور مشخصه‌های ذهنی توسعه (خلاقیت، اعتمادبه‌نفس، عدم انفصال، دارا بودن حق رأی و تصمیم‌گیری، بالا رفتن سطح آگاهی اجتماعی در نتیجه ارتباطات) در بین افراد جامعه عشایری می‌گردد، به‌طوری‌که این استراتژی را می‌توان اقدامی در جهت مشارکت اجتماعی هر چه بیشتر عشایر در فعالیت‌ها و واگذاری تدریجی مسئولیت به آنان و سرانجام تصمیم‌گیری و نظارت جامعه عشایری را بر پروژه‌های توسعه‌ای دانست.

شیوه زندگی عشایر در مقایسه با جوامع شهری و روستایی کمتر در معرض دگرگونی‌های حاصل از تغییر و تحولات اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی قرار گرفته است. امروزه بخش‌های مختلفی از عناصر و ترکیب‌های فرهنگی در اجتماعات عشایری رواج دارند که کارکردهای خود را در اثر تماس و تبادل با جریان مدرنیزاسیون از دست نداده‌اند. لذا از این جهت بررسی، شناسایی، ثبت و احیای مجموعه‌ای از عناصر فرهنگ عشایری می‌تواند به حفظ و احیای این عناصر فرهنگی و اجتماعی کمک شایانی نماید. در این میان گردشگری با ظرفیت و پتانسیل‌هایی که در بین عشایر ایجاد می‌نماید می‌تواند به یکی از مؤلفه‌های حفظ و توسعه این عناصر در بین عشایر (ایجاد آگاهی و حساسیت نسبت به اهمیت آداب و رسوم و فرهنگشان) و گردشگران (کسب اطلاعات نسبت به فرهنگ، آداب و رسوم عشایر) منتج شود.

برای بهره‌برداری و رونق این نوع گردشگری بایستی نسبت به مدیریت برخی تغییرات و همچنین ایجاد برخی زیرساخت‌های مناسب اقدام نمود. در واقع با توجه به توان بالای گردشگری در مناطق عشایری، برنامه‌ریزی در این زمینه

ازجمله الزامات اساسی برای توسعه این جامعه است (صیدایی و صادقی، ۱۴۰۲: ۱۴). هدف اصلی این تحقیق برنامه‌ریزی گردشگری عشایری می‌باشد که در آن از برنامه‌ریزی تعاملی با رویکرد ارزیابی مشارکتی روستایی استفاده شده است.

امید است که این پژوهش و برنامه‌ریزی بتواند گام مؤثری در راستای توسعه گردشگری پایدار در دهستان سردابه برداشته و به حفظ و حمایت از منابع فرهنگی و زیست‌محیطی منطقه و توسعه پایدار آن‌ها با ارج نهادن به ارزش‌های جامعه و اتخاذ رویه‌ها و روش‌های نسبتاً پایدار توسعه کمک نماید و قابلیت‌های بالقوه عشایر و روستاییان را به فعلیت برساند.

توریسم یک موضوع بین‌رشته‌ای است که شامل زمینه‌های طبیعی و صنعتی گوناگونی است. در این زمینه برنامه‌ریزی منابع توریسم برای رسیدن به توریسم پایدار ضروری است. بدون برنامه‌ریزی منابع توریسم، توسعه توریسم ممکن است به نارضایتی ساکنان و بسیاری از نتایج ناخواسته بینجامد. این نتایج ناخواسته شامل وارد آمدن آسیب به منابع طبیعی، اثرات مخرب بر روی فرهنگ، محیط و کاهش منافع بالقوه اقتصادی است.

سیانیپار و همکاران^۱ (۲۰۲۲)، در بررسی استراتژی توسعه گردشگری عشایری در اولویت‌های فوق‌العاده مقاصد گردشگری لوبان باجو، اندونزی نشان دادند در توسعه گردشگری در البوان باجو، دولت دارای پنج استراتژی است که عبارت‌اند از: توسعه مقصد، توسعه صنعتی، توسعه نهادی، توسعه اقتصادی خالقانه و توسعه بازاریابی است. هدف این استراتژی‌ها، توسعه جاذبه‌های گردشگری، نظارت و ارزیابی جاذبه‌های گردشگری، تهیه و نگهداری و بازسازی تأسیسات و زیرساخت‌ها، توانمندسازی و پیاده‌سازی جامعه محلی زمینه‌ها، ارائه خدمات ثبت کسب‌وکار گردشگری، ارائه خدمات ثبت کسب‌وکار گردشگری، مدیریت سرمایه‌گذاری در گردشگری، اقتصاد خلاق، که شامل توسعه شایستگی منابع انسانی و سطح پایه اقتصاد، افزایش مشارکت جامعه در توسعه مشارکت‌های گردشگری، آموزش اولیه منابع انسانی گردشگری برای جامعه می‌باشد.

نتایج پژوه رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۹) درباره عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری عشایری تجربه محور در بین عشایر قشقایی نشان داد که رابطه مثبت و معناداری بین چهار مؤلفه مذکور بر تجربه ادراک‌شده توسط گردشگران وجود دارد و همچنین ضریب اثر مؤلفه‌های ملموس فرهنگی، ادراک حس مکان، ناملموس فرهنگی و کیفیت ادراک‌شده به ترتیب در موضوع نقش دارند.

تالینبای و همکاران^۲ (۲۰۱۹)، ضمن بررسی اثر گردشگری عشایری بر تقسیم جنسیتی کار در میان قزاق‌های چین بهای نتیجه رسید که برپایی چادرهایی عشایری برای ارائه خدمات گردشگری عشایری منجر به تحولاتی در وظایف زنان عشایر شده است که گاهی خلاف رسوم عشایری گذشته است اما زنان توانسته‌اند با یادگیری مهارت‌های جدید خدمات گردشگری خوبی به مشتریان ارائه کنند.

طبق نتایج تحقیق موحدی و همکاران (۱۴۰۳) جهت برنامه‌ریزی برای ایجاد مرکز گردشگری عشایری، لازم است به اولویت‌های شناسایی‌شده در استان توجه گردد. همچنین با توجه به اهمیت معیارهای شناسایی‌شده، برای راه‌اندازی این مراکز تأمین جاده‌ها و ایل راه‌ها، دسترسی به آب و برق، شرایط آب‌وهوایی، پوششی گیاهی، همچنین ایجاد زیرساخت‌های گردشگری نظیر تأسیسات و تجهیزات گردشگری، خدمات و تسهیلات بیشتر موردتوجه قرار گیرند.

صادقی و تقدیسی (۱۴۰۳) در تحقیق‌شان اشاره دارند که ظرفیت‌های گسترده گردشگری عشایری در عصر حاضر از

یکسو و استقبال گردشگران از این نوع گردشگری به دلیل مشکلات و مسائل شهرنشینی از سوی دیگر، این نکته مهم را ضروری می‌سازد که برای توسعه گردشگری عشایری، برنامه‌ریزی اصولی متناسب با ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل آن انجام شود.

شمس‌الدینی، جمینی و آتش بهار (۱۴۰۳) در پژوهش‌شان بیان می‌کنند که در راستای پایداری جمعیت عشایر کشورمان، سیاست‌ها و برنامه‌های مختلفی تدوین و اجرا شده است. در این میان یکی از مهم‌ترین استراتژی‌های توسعه پایدار جوامع عشایر، توسعه و ترویج گردشگری در میان آن‌ها است. در این میان احداث اکو کمپ‌های گردشگری عشایر با توجه به ماهیت آن، یکی از پایدارترین راهکارها در راستای توسعه پایدار جوامع عشایر است که ضمن پایداری محیط‌زیست، می‌تواند مزایای متعدد اقتصادی را برای جامعه عشایر به همراه داشته باشد.

مبانی نظری

گردشگری عشایری در چند سال گذشته به‌عنوان یکی از زیرشاخه‌های اکوتوریسم در جهان مطرح گردیده است (شهرداری و همکاران، ۱۳۹۸:۲۹۴) و گردشگری عشایری به‌عنوان یکی از جدیدترین زیرشاخه‌های گردشگری در ایران به‌صورت فزاینده موردتوجه گردشگران داخلی و خارجی قرار گرفته است (زارعی و همکاران، ۱۳۹۷:۲۲). گردشگری عشایری سفری است مسئولانه به محیط طبیعی که حافظ محیط‌زیست بوده و باعث بهبود کیفیت زندگی بهره‌برداران می‌شود و حداقل آسیب را به مراتع و فرهنگ منطقه وارد می‌کند (انصاری و همکاران، ۱۳۹۸:۲۹۵). گردشگری عشایری شامل هر نوع فعالیت تفریحی و گذران اوقات فراقت است با دریافت خدماتی از قبیل غذا، محل اقامت و محصولات محلی از ساکنان محلی در مکانی که از نظر قوانین مقررات جاری کشور یا از نظر ماهیت اقتصادی و فرهنگی محسوب می‌شود (محمودی کرمجوان و رفیعیان، ۱۴۰۰).

تجربه منفی بسیاری از مناطق توریستی برنامه‌ریزی نشده و موفقیت بسیاری از محل‌ها و مناطق توریستی برنامه‌ریزی شده نشان می‌دهد که توسعه توریسم باید بر اساس یک فرایند برنامه‌ریزی، شامل یک ارزیابی قابل اطمینان از منابع مقاصد توریستی و جذابیت‌های بالقوه دیگرشان صورت گیرد. ارزیابی منابع و برنامه‌ریزی دارای نقش بسیار مهمی در توسعه بلندمدت توریسم در مقاصد توریستی جدید و قدیمی است و هر روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. برنامه‌ریزی همچنین برای توسعه مقاصد توریستی که نقش خیلی مهمی را در حیات تازه بخشیدن به مناطق و حفظ قابلیت‌های توریستی دارند، را بازی می‌کند (Formica, 2000: 23).

برنامه‌ریزی یک مفهومی است که دارای میلیون‌ها تفسیر است. طبق مطالب فورمیکا (۲۰۰۰: ۱۶) برنامه‌ریزی توریسم می‌تواند به‌صورت یک فرایند یا فعالیتی در نظر گرفته شود؛ به‌عنوان فعالیتی برای افزایش منافع ساکنان محلی و مهمانان بیرونی؛ یا به‌عنوان فعالیتی در جهت ایجاد و مستلزم کردن ارزیابی منابع توسعه توریسم حال و آینده یک منطقه معین بکار می‌رود. دز واقع برنامه‌ریزی توریسم بر اساس:

– افزایش کیفیت زندگی ساکنان تهیه‌شده است به این خاطر که با توسعه توریسم، زنگ پیشرفت‌های اقتصادی نیز به صدا در می‌آید؛

– تقویت و پیش بردن توسعه تسهیلات زیربنایی، تفریحی و خوش-گذارانی که هر دو مردم و گردشگران از آن‌ها بهره ببرند؛

– ضرورت توسعه تسهیلات و خدمات توریستی مطابق با خصوصیات محلی همچون ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ساکنان؛

- توسعه توریسم به عنوان روشی برای محافظت از منابع جهت استفاده نسل های کنونی و آینده مطرح است؛
- سیاست های توریستی یکپارچه که با سیاست های اجتماعی-اقتصادی توسعه یافته دیگر در منطقه ارتباط دارد؛
- ایجاد مبنایی اساسی در رابطه با تصمیم گیری و مشارکت بین بخش های خصوصی و دولتی؛
- افزایش رضایت کلی گردشگران؛
- تدارک یک وسیله ای مفید و سودمند برای نظارت و کنترل بر توسعه توریسم و تعیین استراتژی های متناسب برای آینده (Formica, 2000: 16).

در حوزه توریسم سه بخش عمده به طور مستقیم بر روی برنامه ریزی تأثیر دارند: نمایندگان دولتی، نمایندگان مافوق دولتی (سازمان جهانی گردشگری) و برنامه ریزان حرفه ای و تخصصی. لیکن در مناطق عشایری و روستایی باید یک بخش اساسی و عمده را نیز در برنامه ریزی توریسم در نظر گرفت و آن نظر و دیدگاه مردم در رابطه با توریسم است (طالب، بخشی زاده و میرزایی، ۱۳۹۶). یک موضوعی که در بیشتر مفاهیم و رویکردهای برنامه ریزی وجود دارد، طرفداری و حمایت از مشارکت در تصمیم گیری و فرایندهای برنامه ریزی است. توریسم یک فرصت خوبی برای تشویق مردم به مشارکت در توسعه ایجاد کرده است، مخصوصاً برای افراد فقیر ساکن در اجتماعات عشایری دور دست که دارای پتانسیل های لازم برای جذب گردشگر هستند.

رویکرد برنامه ریزی مورد استفاده در این تحقیق، رویکرد تعاملی است که "به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران، این رویکرد به گردشگری بر سایر رویکردها ارجحیت دارد" (کاظمی، ۱۳۸۵: ۳۵). لذا در جهت برنامه ریزی گردشگری روستایی، با رویکرد سیستمی، گرایش تعامل در برنامه ریزی بر اصل مشارکت استوار است و "اصل مشارکت در برنامه ریزی بر این نکته تأکید دارد که هیچ کس نمی تواند در حد کفایت برای دیگری برنامه ریزی کند. بنابراین بهتر است شخص خودش در برنامه ریزی دخیل باشد" (رهنمود، ۱۳۸۵: ۱۵۹).

برنامه ریزی تعاملی عقیده بر این دارد که برای شناخت هر مسئله باید آن را در کلیت خود مورد توجه قرار داد. مراحل برنامه ریزی تعاملی را می توان به پنج مرحله تقسیم نمود: (۱) نظم بخشیدن به آشفتگی: سیستم تهدیدها و فرصت. (۲) برنامه ریزی هدف: تأکید بر هدف هایی که باید پیگیری شود. (۳) برنامه ریزی وسیله ها: انتخاب یا خلق وسایلی برای رسیدن به هدف ها. (۴) برنامه ریزی منابع: تعیین منابع لازم. (۵) طرح اجرا و کنترل: تعیین نوع، زمان و مکان فعالیت هر کس و چگونگی کنترل اجرا و پی آمدهای آن، یعنی نگه داشتن آن در مسیر درست (ایکاف، ۱۴۰۰، ۸۴).

مدل برنامه ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی و اجزای آن که در این تحقیق بکار رفته است عبارت اند از: در این تحقیق با استفاده از رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی به برنامه ریزی تعاملی در نواحی عشایری پرداخته شده است. اجزای مدل برنامه ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی را به طور کلی می توان در سه مرحله ذکر کرد، لیکن بعضی از این عناصر می توانند در هر سه مرحله برنامه ریزی و توسعه توریسم عشایری نیز بکار روند:

مرحله اول: اجزای لازم جهت شروع توریسم عشایری که عبارت اند از: رهبران و ریش سفیدان عشایر؛ دادوستد کوچک و خانواده محور؛ مشارکت زنان؛ ادراکات ساکنان از توریسم؛ افزایش آگاهی های فرهنگی در میان عشایر؛ استفاده از وجود خویشاوندی قوی بین عشایر برای مشارکت؛ داشتن سرمایه مالی.

مرحله دوم: تثبیت توریسم عشایری که عبارت اند از: سهیم شدن در منافع؛ سهیم شدن در تصمیم گیری؛ ایجاد اعتماد و اطمینان در میان مشارکت کنندگان؛ توسعه سرمایه انسانی «آموزش و پرورش، کسب مهارت، ایجاد آگاهی»؛ گسترش شبکه ها و ارتباطات اجتماعی؛ ایجاد گروه های کاری و محل کار اشتراکی و جمعی؛ حفاظت از منابع طبیعی.

مرحله سوم: رکود توریسم روستایی که اجزایش عبارت اند از: مذاکره، سازمان دادن و آموزش عمومی (طالب، بخشی زاده

و میرزایی، ۱۳۹۶).

روش پژوهش

روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق، روش تحقیق کیفی است که در آن برای انجام برنامه ریزی تعاملی گردشگری عشایری از روش ارزیابی مشارکتی روستایی استفاده شده است. روش ارزیابی مشارکتی روستایی را می توان به معنی توانایی بخشیدن به جوامع روستایی برای کنترل و تسلط بر روند توسعه روستایی قلمداد نمود که در این میان جوامع روستایی را در مراحل جمع آوری اطلاعات، تحلیل اطلاعات، شناخت مسئله و ارائه پیشنهاد برای حل مسئله دخالت داده و به مشارکت فعال در کلیه مراحل فوق الذکر ترغیب می نماید (ازکیا و همکاران، ۱۳۹۵).

برای انجام برنامه ریزی تعاملی در روستای وکیل آباد در اولین مرحله برنامه ریزی تعاملی که شامل سیستم تهدیدها و فرصت ها است به تحلیل نقاط قوت و ضعف روستای وکیل آباد به عنوان یک مقصد گردشگری و فرصت های موجود در آن به منظور گسترش گردشگری و تهدیدهایی که ممکن است وجود داشته باشد، پرداخته شده است. این مرحله که با مشارکت خود عشایر تهیه شده است گام حیاتی در تعیین برنامه ها و راهبردهای مناسب جهت توسعه گردشگری به شمار می آید.

در مراحل بعدی برنامه ریزی تعاملی محقق با انجام دادن مصاحبه های هدایت شده و هدایت نشده (طالب، ۱۳۹۱: ۱۶۸-۱۷۱)، مشاهده مشارکتی و عکس گرفتن و در مواقعی با انجام دادن بحث های گروهی اقدام به اجرای برنامه ریزی کرده است. در رابطه با تحلیل مصاحبه ها و مشاهدات و بحث های انجام شده با روستاییان، بعد از پیاده کردن متن و گفتارهای روستاییان و کدگذاری آن ها، مراحل برنامه ریزی تعاملی اجرا شده است. در آخر نیز با مشارکت خود اهالی برنامه هایی جهت توسعه گردشگری برای روستا تهیه شده است.

گرایش تعامل در برنامه ریزی بر اصل مشارکت استوار است و اصل مشارکت در برنامه ریزی بر این نکته تأکید دارد که هیچ کس نمی تواند در حد کفایت برای دیگری برنامه ریزی کند. بنابراین بهتر است شخص خودش در برنامه ریزی دخیل باشد» (نییم و گرین، ۱۹۹۵، به نقل از رهنمود، ۱۳۸۵، ۱۵۹).

در رابطه با روایی و پایایی روش کیفی که در آن از روش مصاحبه و مشاهده و تا حدودی بحث گروهی استفاده شده است می توان گفت که «محقق با طرح اهداف و یا تعیین متغیرها درصدد آن است که به واقعیاتی دست یابد، بدیهی است اگر وی از شیوه ای استفاده کند که تا حد زیادی بتواند واقعیت مزبور را به صورت اعداد، ارقام و قرائن و... در اختیار وی قرار دهد، شیوه مزبور دارای روایی است» (طالب، ۱۳۹۱: ۱۱۷). در این تحقیق محقق پیش از ورود به میدان و ارزیابی منظم اقدام به مشاهده نموده است و سعی شده که فرایند تحقیق، به منزله یک کل با جزئیات بیش تری ثبت شود، تا پایایی کل فرایند بهتر گردد. برنامه ریزی بودجه ای و عملکردی در این پژوهش انجام نشده، که پیشنهاد می شود توسط متخصصان این موضوع با توجه به یافته های این تحقیق، صورت گیرد.

عشایر شاهسون منطقه برای مسافران و مهمانان ارزش و احترام زیادی قایلند و ارزش فرهنگی زیادی برای گفت و گو و معاشرت با آن ها قایلند. محقق در این تحقیق ضمن کسب اجازه از عشایر به طور مشارکتی با آن ها اقدام به مصاحبه و برنامه ریزی نموده است.

یافته ها

برای کشف و درک حقایق، باید یک ارتباط تعاملی بین محقق و جامعه عشایری به وجود آید. همچنین برای درگیری گروه های مورد مطالعه، لازم است که موضوع تحقیق از یک حالت از پیش تعریف شده و عینی به یک تحقیق مفهومی و ویژه تغییر نماید. رویکردهای مشارکتی یک سکویی را برای محقق فراهم کرده اند که به او در تفکیک کردن اهداف و

مقاصدشان برای انجام دادن تحقیق به صورت مشارکتی با جوامع عشایری، کمک نمایند. در واقع در معنای واقعی، اگر رویکردهای مشارکتی به درستی تنظیم و اجرا شوند، موضوع مورد مطالعه به عنوان یکی از دغدغه خود جامعه مطرح می شود و جامعه عشایری این توانایی را دارند که همراه با محقق برای حل و به نتیجه رسیدن موضوع، همکاری و مشارکت نمایند. یکی از عوامل اصلی ایجاد و تداوم مشارکت و همکاری عشایر، سهیم شدن در منافع و تصمیم گیری در مراحل برنامه ریزی است که با توجه به رویکرد برنامه ریزی انتخاب شده در این تحقیق «رویکرد برنامه-ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی» تعداد ۳۰ نفر (۱۲ زن، ۱۸ مرد) از عشایر بعد از اعلام در سطح روستا و ییلاقات عشایر در مصاحبه های هدایت شده تحقیق مشارکت فعالی نموده اند. روش انتخاب مشارکت کنندگان نیز بعد از اعلام در سطح ییلاقات عشایر و روستا با همکاری دهیار محترم، به صورت اتفاقی صورت گرفته است. مراحل شروع برنامه ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستاییان به صورت زیر انجام گرفته است. در ابتدا محقق با رفتن بین عشایر و مشاهده وضع زندگی و فعالیت آن ها و حتی همکاری در کارهای اهالی به مشاهده مشارکتی پرداخته و بعد با انجام دادن مصاحبه ها و بحث و گفتگوهای عمیق با مردم به شناسایی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای توسعه توریسم عشایری، به عنوان اولین مرحله برنامه ریزی اقدام کرده است.

در مرحله بعد با مشارکت اهالی به تعیین اهداف بلندمدت، کوتاه مدت، آرمان توسعه و برنامه ریزی گردشگری پرداخته شده است. بعد از این مرحله اقدام به تعیین وسایل و راه کارهای لازم برای رسیدن به هدف های مشخص شده کرده ایم که در این باره بر طبق نظر اکثر مشارکت کنندگان با توجه به کمبود سرمایه مالی در بین عشایر، بیشترین نقش را دولت و اعطای تسهیلات مالی بازی می کند.

مرحله بعدی تعیین منابع لازم برای رسیدن به اهداف مشخص شده است که بیشتر پاسخگویان اشاره داشتند که ما از لحاظ منابع طبیعی، انسانی و فرهنگی مشکلی نداریم، لیکن مشکل اصلی و عمده ما در نداشتن و کمبود منابع مالی و اقتصادی، زیرساخت ها، تجهیزات تفریحی و نداشتن راه های مناسب فرعی و اصلی آسفالتی است. در مرحله آخر برنامه ریزی به تعیین نوع و مکان فعالیت هرکس (بخش خصوصی «اکثراً خود عشایر» و دولتی) و چگونگی کنترل، اجرای و نظارت محلی بر آن ها پرداخته شده است. در آخر نیز، برنامه ها و پروژه های تعیین شده برای توسعه گردشگری و تکنیک های اجرایی آن ها با استفاده از روش برنامه ریزی تعاملی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستاییان آورده شده است.

نکته قابل توجه در رابطه با عشایر شاهسون در دهستان سردابه این است که طایفه های جهان خانملو و فولادوند ... در دامنه های سبلان در کنار روستاهای دهستان و بالأخص روستای وکیل آباد (سردابه) قرار دارند، لذا توسعه و برنامه ریزی گردشگری عشایری در این منطقه وابسته به توسعه گردشگری روستایی در روستای وکیل آباد و دهستان سردابه است. بنابراین سعی شده که در کنار توسعه گردشگری روستایی در دهستان سردابه به گردشگری عشایری نیز توجه ویژه ای مبذول گردد.

در اینجا به ترتیب به شرح مراحل برنامه ریزی تعاملی پرداخته شده، و در آخر نیز برنامه های تهیه شده با مشارکت اهالی آورده شده است.

مرحله اول) شرح و بیان سیستم تهدیدها و فرصت.

تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدید عشایر ایلسون در حوزه های مختلف به شرح ذیل است که با مشارکت اهالی تهیه شده است:

*عوامل جغرافیایی

نقاط قوت: از جمله نقاط قوت می‌توان به موقعیت بی‌نظیر در بین سه منطقه توریستی سرعین، مشکین‌شهر و اردبیل؛ تنوع منابع طبیعی گردشگری، جاذبه‌ها و آبگرم‌های معدنی؛ داشتن آب‌وهوای کوهستانی؛ تنوع پوشش گیاهی و ترکیب بیشه‌زارها؛ وجود عوارض طبیعی و غارها و نظیر آن و دسترسی‌های جاده‌ای اشاره کرد.

نقاط ضعف: سرمای طاقت‌فرسا در بعضی ماه‌های سال؛ کمبود پوشش باغ و قلمستان؛ فاصله زیاد و عدم وجود خدمات پشتیبانی برای دسترسی به منابع گردشگری از جمله نقاط ضعف عوامل جغرافیایی است.

فرصت‌ها: نزدیکی به سرعین و مشکین‌شهر به‌عنوان دو کانون جذب گردشگر؛ وجود کوه سبلان؛ تولید محصولات جدید گردشگری از طریق تلفیق منابع طبیعی و فرهنگی منطقه با مناظر و چشم‌اندازهای کوهستانی.

تهدیدها: رقابت میان دو کانون مهم گردشگری در دو سوی روستا (سرعین، مشکین‌شهر) که نیاز به توانایی بیشتر برای رقابت دارد؛ برداشت بی‌رویه از معادن روستا.

*عوامل اقتصاد و بازاریابی

نقاط قوت: از جمله نقاط قوت می‌توان به قابلیت جذب انواع گردشگر و قابلیت ارائه محصول به بازارهای گردشگری با استفاده از برنامه‌های بازاریابی مؤثر؛ وضعیت مطلوب عشایر از نظر ویژگی‌های عمومی جمعیت از قبیل جوانی جمعیت، میزان بالای باسوادی؛ فرآوری عسل طبیعی سبلان؛ نزدیکی به مقصدهای مهم گردشگری سرعین و مشکین‌شهر و راه‌های متصل به آن‌ها؛ بیلاق عشایر و طایفه‌های متعدد ایل ایلسون.

نقاط ضعف: ضعف سیستم بانکی و عدم تکاپوی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش گردشگری؛ ناکافی بودن سیستم اطلاع‌رسانی و تبلیغات؛ کیفیت پایین و ضعف تسهیلات و خدمات گردشگری که نیاز به بازسازی دارند؛ ضعف بخش خصوصی در تأمین تسهیلات و خدمات گردشگری که و در تأمین منابع مالی برای سرمایه‌گذاری با محدودیت روبروست؛ الگوی گردشگری در همه فصول با ثبات نمی‌باشد.

فرصت‌ها: واقع شدن در بین بازارهای گردشگری شهرستان‌های اردبیل، مشکین‌شهر و سرعین و امکان استفاده از امکانات و بازار آن‌ها؛ وجود تجربیات لازم در بین سایر روستاها در زمینه توسعه گردشگری و بازاریابی؛ درک اهمیت و توجه به فعالیت‌های بازاریابی توسط بخش مختلف فعال در گردشگری در سطح روستا و عشایر؛ امکان تخصیص بخشی از اعتبارات جاری سازمان‌های دولتی به اقلام تبلیغات گردشگری عشایری در منطقه.

تهدیدها: عدم تخصیص بودجه کافی به بخش گردشگری در منطقه؛ بروز حوادث طبیعی مانند زمین‌لرزه و خشک‌سالی از جمله تهدیدهای عوامل اقتصاد و بازاریابی محسوب می‌گردد.

*عوامل فرهنگی و اجتماعی

نقاط قوت: سطح باسوادی متوسط؛ وجود ظرفیت‌های زندگی عشایری در روستا؛ وجود نیروی انسانی بالقوه در بخش خصوصی برای فعالیت در گردشگری؛ وجود گروه‌های اجتماعی با نفوذ و افراد فرهیخته؛ روحیه مهمان‌نوازی و امکان تطابق شرایط فرهنگی برای جذب گردشگران؛ سنت‌های دیرپا و رسوم خاص اجتماعی.

نقاط ضعف: فقدان آمار و اطلاعات موجود در مورد آثار و منابع گردشگری؛ توجه محدود و فعالیت کم رسانه‌ها، مطبوعات، سازمان‌های آموزشی و حتی ادارات مسئول و متولی امر گردشگری عشایری در منطقه؛ مشکلات امنیتی و نبود یک پاسگاه انتظامی.

فرصت‌ها: هم‌جواری با اردبیل و ارتباط با شهرستان‌های سرعین و مشکین‌شهر زمینه تعامل فرهنگی را به وجود آورده است؛ تعاملات فرهنگی و اجتماعی موجود با اکثر روستاها و شهرستان‌های استان؛ بهبود بخشیدن به کیفیت و افزایش آگاهی مردم با اجرای برنامه‌های آموزشی، به‌ویژه در ارتباط با گردشگری؛ تهیه و اجرای استراتژی‌های اطلاع‌رسانی که در

آن بیان و نشان دادن ارزش‌های طبیعی و فرهنگی منطقه مورد تأکید قرار گیرد. تهدیدها: مهاجرپذیری و گسترش شهرنشینی که زمینه به فراموشی سپردن رسوم و سنت‌های فرهنگی بومی و عشایری را رقم می‌زند؛ عدم اتخاذ روش‌های توسعه پایدار گردشگری؛ بروز ناآرامی‌های اجتماعی به علت توزیع نامتعادل فرصت‌های اقتصادی و امکان دسترسی به خدمات اجتماعی؛ عدم توافق، رسیدن به راه‌حل نهایی و ایجاد اختلاف در حل مسائل، مشکلات و برنامه‌ریزی در بین عشایر.

*عوامل زیست‌محیطی

نقاط قوت: وجود اکوسیستم‌های کوهستانی؛ منطقه ییلاقی عشایر شاهسون با چشم‌انداز بسیار زیبا با انواع گونه‌های گیاهی و جانوری؛ وجود تپه‌های بی‌نظیر و متعدد. نقاط ضعف: چرای مفرط و خارج از ظرفیت؛ تغییر کاربری اراضی کشاورزی و منابع طبیعی؛ بهره‌برداری ناپایدار از معادن نزدیک ییلاقات عشایر.

فرصت‌ها: کیفیت بالای مراتع؛ وجود دسترسی‌های اصلی در سطح استان به منابع توریستی منطقه. تهدیدها: استفاده از مراتع روستا توسط دام‌ها؛ عدم اتخاذ رویه‌های مناسب در بهره‌برداری از منابع طبیعی و زیست‌محیطی منطقه.

*عوامل زیر ساختاری و حمل‌ونقل

نقاط قوت: برخورداری از امکانات حمل‌ونقل؛ میسر اصلی منتهی به ییلاق؛ نزدیکی به کارخانه لاستیک‌سازی آرتاویل تابر. نقاط ضعف: ضعف دسترسی منابع مہیای گردشگری به جاده و اماکن مناسب؛ کمبود ایستگاه‌های خدمات عمومی، بهداشتی و درمانی؛ نامناسب بودن وضعیت بهداشتی بسیاری از منابع مہیای گردشگری؛ ضعف در تأمین آب شرب سالم و دفع بهداشتی زباله در قطب‌ها و منابع گردشگری؛ ناکافی بودن زنجیره خدمات و تسهیلات بین منابع توریستی روستا؛ ناوگان حمل‌ونقل ضعیف با سرویس‌دهی ناکارآمد؛ کمبود عرضه تسهیلات اقامتی. فرصت‌ها: واقع شدن در محور توریستی استان؛ امکان دسترسی آسان و سریع به مرکز استان از طریق شبکه میسر جاده ای؛ اصلاح و بهبود راه‌های فرعی جاذبه‌های گردشگری؛ تهیه و اجرای طرح‌های جامع گردشگری به‌نحوی که با استراتژی‌های منطقه‌ای هماهنگ بوده و به اهالی فرصت لازم جهت مشارکت را بدهد. تهدیدها: آب‌وهوای کوهستانی و بارش برف در حدود ۶ ماه از سال که باعث بسته شدن راه‌ها می‌شود.

مرحله دوم: تأکید بر هدف‌هایی که باید پیگیری شود.

*طرح آرمانی: توسعه پایدار گردشگری عشایری در ایران که به‌صورت مشارکتی برنامه‌ریزی و توسعه یافته است.

*هدف‌های بلندمدت که شامل موارد ذیل است:

- شناسایی و معرفی توان‌های منحصربه‌فرد گردشگری عشایری،
 - شناخت مشکلات و تنگناهای توسعه گردشگری عشایری،
 - ارائه راه‌حل‌های مفید و برنامه‌ریزی شده با مشارکت مردم جهت رفع مشکلات و تنگناهای گردشگری و توسعه عشایری.
- *هدف‌های کوتاه‌مدت:

که در زیر آورده شده است.

- ایجاد فرصت‌های شغلی.
- اطمینان از توسعه سایر برنامه‌های مرتبط.

- طولانی کردن فصول گردشگری و تشویق اقامت‌های طولانی،
- توسعه زیربناهای گردشگری؛ تأسیس تجهیزات و امکانات گردشگری و آب‌های گرم معدنی.
- مشارکت زنان.
- توسعه فرهنگ عشایری
- طراحی و ایجاد امکانات و تأسیساتی در مناظر و محیط‌های طبیعی و دره‌های این ناحیه با توجه جاذبه‌های بی‌نظیر و طرح‌ها و برنامه‌های احیای مسیر کوهنوردی به سبلان.

مرحله سوم: انتخاب یا ایجاد وسایلی برای رسیدن به هدف‌ها

اگر بخواهیم هدف خاصی را پیگیری کنیم، باید دلیلی برای نیاز به آن یا ضرورتش ارائه کنیم و سپس وسایل اجرای آن را نیز فراهم سازیم. پس از آنکه مجموعه‌ای از راه‌کارها یا وسیله‌ها صورت‌بندی شد، یکی از آن‌ها را می‌توان انتخاب کرد. این انتخاب همیشه بر پایه مقایسه وسیله‌ها صورت می‌گیرد. انجام درست ارزیابی وسیله‌ها اغلب به ما می‌آموزد که چگونه وسیله‌های جدیدی را تدوین کنیم که از همه وسیله‌هایی که پیش‌تر آزمون شده‌اند کارآمدتر باشند. لذا در اینجا ضمن بیان اهداف مشخص‌شده توسط مردم به‌ضرورت و وسایل اجرای آن نیز اشاره‌شده است.

(۱) ایجاد فرصت‌های شغلی،

*ضرورت: فقدان فرصت‌های شغلی و بیکاری و درآمد ناچیز عشایر.

*وسایل اجرا: ایجاد شغل‌های فصلی و پاره‌وقت از طریق خرده‌فروشی و بازار فروش محصولات و غذاهای محلی و خدمات دیگر.

(۲) اطمینان از توسعه سایر برنامه‌های مرتبط.

*ضرورت: نیاز به آموزش و پرورش، ایجاد امکانات فرهنگی در جهت بالا بردن سطح فرهنگ مردم، حفظ آثار و سنن فرهنگی و بومی عشایر و ایجاد تأسیسات و امکانات ورزشی...

*وسایل اجرا: بر عهده سازمان‌های ذی‌ربط (آموزش و پرورش، سازمان میراث فرهنگی، سازمان جنگل‌ها و مراتع طبیعی، سازمان امور عشایر، سازمان تربیت‌بدنی و...) است و سازمان‌های خیریه و داوطلبانه که از بین عشایر تشکیل می‌شود نیز می‌تواند به توسعه این برنامه‌ها کمک نمایند.

(۳) طولانی کردن فصول گردشگری و تشویق اقامت‌های طولانی،

*ضرورت: فصلی بودن گردشگری در منطقه...

*وسایل اجرا: ایجاد امکانات و تأسیسات مناسب گردشگری، معرفی پتانسیل‌های گردشگری، ترتیب تورهای گردشگری

و...

(۴) توسعه زیربناهای گردشگری؛ تأسیس تجهیزات و امکانات گردشگری و آب‌های گرم معدنی.

*ضرورت: ضرورت رسیدگی و ایجاد اماکن تفریحی و ساختمانی در محل آبگرم‌های معدنی...

*وسایل اجرا: از طریق واگذاری و تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی که دارای پتانسیل‌های زیادی برای سرمایه‌گذاری می‌باشند...

(۵) مشارکت زنان،

*ضرورت: ایجاد آگاهی در بین عشایر، نسبت به اهمیت نقش زنان و عقیده آن‌ها درباره گردشگری، توسعه و برنامه‌ریزی

آن.

*وسایل اجرا: ایجاد یک گروه یا هیئت از زنان و افراد مطلع عشایری برای نظارت و کنترل بر فعالیتهای گردشگری.

۶) توسعه فرهنگ عشایری

*ضرورت: وجود ظرفیتهای و پتانسیلهای گردشگری عشایری در منطقه و ضرورت حفظ آثار فرهنگی و سنن و آداب و رسوم محلی.

*وسایل اجرا: ایجاد مراکزی جهت حفظ آثار و فرهنگ ایللی با همکاری سازمان امور عشایر استان و ایجاد محلهایی توسط خود عشایر جهت ارائه و نشانیدن این ذخایر به گردشگران و پربار نمودن آنها...

۷) طراحی و ایجاد امکانات و تأسیساتی در مناظر و محیطهای طبیعی و دره‌های این ناحیه با توجه جاذبه‌های بی‌نظیر و طرح‌ها و برنامه‌های احیای مسیر کوهنوردی به سیلان.

*ضرورت: وجود دره‌های زیبا و بی‌نظیر در منطقه که پوشیده از مراتع و مناظر زیبا و بی‌بدیل می‌باشد.

*وسایل اجرا: ایجاد جاذبه‌ها و تأسیسات گردشگری در دره‌ها مثل تله‌کابین‌های برقی و... که می‌تواند توسط بخش‌های خصوصی و خود عشایر سرمایه‌دار ایجاد شود.

مرحله چهارم: تعیین منابع لازم.

که با مشارکت عشایر منطقه منابع لازم برای برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری عشایری مشخص و تعیین شده است که در زیر به مهم‌ترین جنبه‌های آن در بیلاقیات عشایر و روستای وکیل‌آباد اشاره می‌کنیم که خیلی از آنها به‌صورت بالفعل باقی‌مانده است.

- میراث طبیعی؛ عناصر زمین‌شناختی و ژئومورفولوژی، عناصر آب و هوایی مثل درجه حرارت، میزان بارندگی، پاکی هوا، شناخت منابع آب، آبشارها، نهرها و برکه‌ها، حیات گیاهی و از آن جمله پوشش گیاهی، مراتع، منابع انرژی گرمایی از محل آبگرم‌های معدنی.

- میراث انسانی؛ اطلاعات جمعیت شناختی، نظرها و اندیشه‌های مردم نسبت به گردشگری، همچنین ساختار اجتماعی و مشارکت مردم، گستردگی دوره تعطیلات، عادات‌های اجتماعی در مورد سرگرمی‌ها و اوقات فراغت، جنبه‌های سیاسی و حقوقی، ساختار اداری منطقه، کتابچه و نقشه راهنما برای گردشگری، ملاحظات پلیسی و امنیتی.

- میراث فرهنگی؛ معماری محلی، رسوم و ادبیات عامیانه مردمی، صنایع‌دستی، غذاهای محلی، سبک زندگی مردم و عشایر و موسیقی سنتی در منطقه، کوچ بهاره عشایر ایل سون (زمان آغاز کوچ عشایر استان همه‌ساله از ۱۵ اردیبهشت‌ماه آغاز می‌شود و مدت کوچ بهاره عشایر دو هفته است)؛ کوچ پاییزه عشایر ایلسون (کوچ رسمی و پاییزه عشایر استان اردبیل در نیمه آبان ماه و متناسب با شرایط جوی مناطق بیلاقی آغاز می‌شود).

- ساختارهای جاده‌ای که دارای راه‌های آسفالت و اکثراً شوشه‌ای جهت رسیدن به منطقه است.

- زیرساخت‌ها و تجهیزات سرگرمی و اوقات فراغت و جهانگردی؛ دامنه‌های کوه‌ها برای ورزش‌های زمستانی، وجود مراتع و مناظر طبیعی و دره‌های دیدنی، زیرساخت‌های گذران اوقات فراغت در روستا و بیلاقیات عشایر.

- منابع مالی و اقتصادی؛ منابع عمومی از جمله کمک دولت و تأمین چارچوب حقوقی آن، سایر منابع عمومی، منابع خصوصی، بانکی یا غیر بانکی، سایر نظام‌های محرک و بانی سرمایه‌گذاری‌های گردشگری، سطح قیمت‌ها، مواد اولیه، زمین‌ها، خدمات، نیروی کار و... منابع اقتصادی را می‌توان در کوتاه‌مدت و میان‌مدت به‌منظور توسعه گردشگری در کشاورزی، صنعت، صنایع‌دستی و بازرگانی مورد استفاده قرار داد.

مرحله پنجم: تعیین نوع، زمان و مکان فعالیت هر کس و چگونگی کنترل اجرا و پی آمدهای آن.

اجرا و کنترل بخش‌هایی از برنامه‌ریزی‌اند نه مراحل بعدی آن. آن‌ها به‌طور هم‌زمان نقطه وصال یک چرخه برنامه‌ریزی و آغاز چرخه بعدی‌اند. آنچه از این فرایندها آموخته می‌شود دروندادها و نیروی حرکت برنامه‌ریزی دائمی را تأمین می‌کند. بیشترین مسئولیت در رابطه با برنامه‌ریزی توریسم عشایری بر دوش خود اهالی گذاشته‌شده است تا اینکه روستاییان با مشارکت و همکاری همدیگر بتوانند به آرمان خود که رسیدن توسعه پایدار گردشگری عشایری در ایران که به‌صورت مشارکتی برنامه‌ریزی و توسعه‌یافته است، دست یابند. در رابطه با نگه‌داشتن این برنامه‌ریزی در مسیر درست همچنین لازم است یک گروه کاری متشکل از خود عشایر و افراد مطلع و آگاه تشکیل‌شده و اقدامات لازم را در این زمینه را انجام داده و بر توسعه گردشگری نظارت و کنترل داشته باشند.

برنامه‌ها و پروژه‌ها

در این بخش به ذکر طرح آرمانی، برنامه‌ها و پروژه‌های تعیین‌شده گردشگری عشایری با مشارکت عشایر شاهسون منطقه سردابه پرداخته‌شده است. این برنامه‌ها و پروژه‌ها متکی بر تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها و نتایج کار میدانی و بحث و مشارکت عشایر در رابطه با برنامه‌ریزی گردشگری عشایری در منطقه می‌باشد.

طرح آرمانی: توسعه پایدار گردشگری عشایری در ایران که به‌صورت مشارکتی برنامه‌ریزی و توسعه‌یافته است.

برنامه‌ها و پروژه‌های رسیدن به هدف‌های بلندمدت عبارت‌اند از:

* برنامه تهیه طرح‌های تفصیلی - اجرایی برای گردشگری عشایری در منطقه؛

* برنامه تدوین و تهیه شناسنامه برای هر یک از جاذبه‌ها و منابع فرهنگی و سنتی گردشگری عشایری؛

* برنامه همکاری‌های متقابل در سطح استانی و ملی به‌منظور جذب و مبادله گردشگر؛

* تهیه و انتشار برنامه‌هایی جهت آگاهی و اطلاع‌رسانی به مردم با هدف شناساندن اهمیت گردشگری و آگاهی نسبت

به اثرات مثبت و منفی آن و مشارکت در برنامه‌های گردشگری عشایری.

هدف‌های فرعی و برنامه‌های رسیدن به آن‌ها

(۱) ایجاد فرصت‌های شغلی.

* برنامه ساماندهی و تجهیز بازارهای توریستی در بیلاقات.

* برنامه ساماندهی و توسعه محصول گردشگری متناسب با گرایش بازارهای هدف و گردشگران.

* برنامه ارتقاء سطح کیفیت محصول گردشگری (ارتقاء سطح کیفیت مراکز اقامتی؛ ارتقاء سطح کیفیت مراکز پذیرایی؛

ارتقاء سطح کیفیت شبکه حمل‌ونقل و راه‌های روستایی رسیدن به بیلاقات عشایر).

(۲) اطمینان از توسعه سایر برنامه‌های مرتبط.

* برنامه احداث مراکز فرهنگی و ورزشی و تجاری در روستا و بیلاقات (احداث مجموعه ورزشی؛ احداث اردوگاه فرهنگی -

تفریحی؛ احداث مجموعه‌های فرهنگی و تفریحی؛ تجهیز و ساخت مدارس بخصوص در سطح دبیرستان).

* وجود نظارت و کنترل محلی بر فعالیت‌های گردشگری (به‌ویژه ایجاد یک گروه کاری از ریش‌سفیدان و افراد مطلع

روستایی برای نظارت و کنترل بر فعالیت‌های گردشگری)؛

(۳) طولانی کردن فصول گردشگری و تشویق اقامت‌های طولانی.

* برنامه راه‌اندازی ایجاد امکانات برای تورهای زمستانی به‌ویژه برای کوهنوردان؛ مسابقات ورزشی زمستانی به‌ویژه اسکی

روی برف؛ و صعود زمستانی کوهنوردان از این منطقه به کوه سبلان).

۴) توسعه زیربنای گردشگری؛ تأسیس تجهیزات و امکانات گردشگری و آب‌های گرم معدنی.
 *برنامه ساماندهی و تجهیز بهره‌برداری مطلوب از چشمه‌های آب-گرم معدنی روستا که در بیلاقات عشایر واقع گردیده اند. اجرای پروژه‌های مذکور نیازمند آماده‌سازی فضا، ایجاد استخر و ایجاد بناهای اقامتی است.
 *برنامه تعریض، نوسازی و ایمن‌سازی محورهای اصلی متصل به روستا و بیلاقات عشایر (تعریض، نوسازی و ایمن‌سازی محور سردابه به سرعین؛ تعریض، نوسازی و ایمن‌سازی محور سردابه به مشکین‌شهر).
 *برنامه احداث و تکمیل شبکه‌های فرعی و اصلی منتهی به منابع و قطب‌های گردشگری.
 *برنامه توسعه و تجهیز تأسیسات و خدمات راهی (ایجاد محل پمپ‌بنزین، کمپ موقت استراحتگاهی، توسعه سرویس‌های امدادی و تعمیراتی سیار؛ راه‌اندازی سرویس‌های سیار پزشکی و بهداشتی).
 ۵) مشارکت زنان

*ایجاد آگاهی در بین عشایر، نسبت به اهمیت نقش زنان و عقیده آن‌ها درباره گردشگری و توسعه آن.
 *ایجاد یک گروه یا هیئت از زنان و افراد مطلع برای نظارت و کنترل بر فعالیت‌های گردشگری عشایری.
 ۶) توسعه فرهنگ عشایری
 *ایجاد زیرساخت‌ها و امکانات لازم جهت حفظ آثار و سنن و فرهنگ ایلی و عشایری.
 *ایجاد اطراق‌ها و آلاچیق‌هایی جهت اقامت گردشگران در میان عشایر با مشارکت و همکاری خود عشایر.
 *اجرا و تهیه برنامه‌هایی برای بالا بردن سطح آگاهی عشایر از گردشگری، نظیر جشنواره‌های کوچ عشایر.
 *ایجاد یک گروه یا هیئت از عشایر و افراد مطلع روستایی برای نظارت و کنترل بر فعالیت‌های گردشگری.
 *تعریض، نوسازی و ایمن‌سازی محورهای اصلی و فرعی متصل به بیلاقات عشایر.
 ۷- طراحی و ایجاد امکانات و تأسیساتی در مناظر و محیط‌های طبیعی و دره‌های این ناحیه با توجه جاذبه‌های بی‌نظیر و طرح‌ها و برنامه‌های احیای مسیر کوهنوردی به سبلان.
 *تعریض و نوسازی محور آبشار سردابه به آبگرم سردابه، یرسویی، آت‌گولی و بیلاق عشایر و.
 *ایجاد تأسیسات و امکاناتی در محل آبشار سردابه.
 *برنامه احیاء و تجهیز و بهره‌برداری از مسیر صعود به کوه سبلان در کل فصول سال.
 *تجهیز محور دسترسی به غار کوی ایچی، منابع آب آشامیدنی، احداث پیاده‌رو در حاشیه به همراه حفاظ برای جلوگیری از تخریب آن؛ و ایجاد جاذبه‌ها و امکانات گردشگری در دره‌ها مثل تله‌کابین‌های برقی و...

تکنیک‌های اجرایی

کلید پروژه‌های اجرایی این طرح قابلیت اجرایی در حداکثر مدت‌زمانی را دارا هستند. با توجه به اینکه اجرای اکثر آن‌ها نیز بر عهده سازمان میراث فرهنگی و سازمان دهیاری‌ها و شهرداری‌ها می‌باشد لازم است که هر یک از بخش‌های تخصصی ضمن توجه به طرح توسعه توریسم عشایری، پروژه‌های موردنظر را پیش‌بینی و به استانداری ارائه نماید. برای اجرای این طرح لازم است که موارد ذیل موردتوجه قرار گیرند: ارائه اطلاعات لازم به کلیه بخش‌های مرتبط با اجرای طرح؛ اطلاع‌رسانی به کلیه دستگاه‌های اجرایی؛ اطلاع‌رسانی در سطح منطقه.
 با توجه به مباحثی که در پیش‌گفته شد و پروژه‌هایی که ارائه گردید، موارد ذیل در اولویت سرمایه‌گذاری قرار دارند: الف) تهیه و تدوین طرح‌های تفصیلی- اجرایی برای گردشگری عشایری. ب) اجرای پروژه‌های مربوط به ایجاد فرصت‌های

شغلی. ت) اجرای پروژه‌های مربوط به توسعه گردشگری عشایری. ج) اجرای پروژه‌های مربوط به توسعه زیربنای گردشگری - تأمین آب، برق، دفع زباله و فاضلاب و مخابرات.

بحث

برای شکل‌گیری توسعه پایدار روستایی و گردشگری در روستای وکیل‌آباد و ییلاقات عشایر سه بعد زیر لازم می‌باشد: ۱) سرمایه‌گذاری فعال توسط سازمان‌های محلی، ۲) سرمایه‌گذاری اساسی بر روی منابع محلی و ۳) کنترل محلی فعال. اگرچه اکثر مشارکت‌کنندگان نسبت به توسعه توریسم واکنش مثبتی نشان می‌دهند، لیکن بیشتر آن‌ها نیز از حمایت دولت از توریسم ابراز ناامیدی می‌کردند. فقدان اشخاصی که به‌طور قانونی دارای توانایی‌های رهبری و همکاری با دیگران در میان عشایر باشند، محسوس است. با وجود همه این مشکلات، مردم آمادگی کاملی برای توسعه برنامه‌های گردشگری، به شرطی که همه آن‌ها از منافع ناشی از آن‌ها بهره‌مند شوند را دارند. بنا به گفته اکثر ریش‌سفیدان و بزرگان عشایر، انجام دادن کارهای فرهنگی و ارائه اطلاعات و آگاهی به مردم و حفظ آداب و رسوم و فرهنگ عشایری اولین و مهم‌ترین گام در این راه می‌باشد که لازم است در تهیه و اجرای هر برنامه‌ای مدنظر گرفته شود. فقدان توانایی در سازمان‌دهی توریسم و نبود سازمانی اجتماعی برای به دست گرفتن رهبری از مشکلات توسعه توریسم در این منطقه است.

نتیجه‌گیری

با توجه به هدف تحقیق «بررسی امکان برنامه‌ریزی گردشگری عشایری در دهستان سردابه» این مسئله تأیید گردید که عشایر خودشان درباره چگونگی مشارکت در توسعه توریسم برای بهبود زندگی‌شان، دارای ایده‌هایی می‌باشند که لازم است در تنظیم سیاست‌ها یا طرح‌های توریستی، دولت یا سازمان‌های متولی، طرح‌ها و نظرات خود عشایر را که فرصتی برای ارائه آن پیدا کرده‌اند، در نظر بگیرند.

برنامه‌ریزی‌های خیلی کمی در ایران است که از مشارکت روستاییان و عشایر در برنامه‌ریزی استفاده نمایند، مخصوصاً هنگامی که جمعیت روستایی و عشایری فقیر درگیر آن هستند. به‌منظور کاهش سلطه اقلیت بر منافع توسعه، ما نیاز به یک آگاهی گسترده‌ای جهت ترفیع و ترویج عامه‌پسند مشارکت و نظارت کردن بر فرایندهای برنامه‌ریزی که در حال حاضر مطلوبیت آن پدیدار شده است، را داریم. هم‌اکنون این ایده به‌صورت گسترده مطرح است لیکن هنوز بیشتر مردم در توسعه دارای نقش حاشیه‌ای و محروم هستند.

برنامه‌ها و پروژه‌های این تحقیق بعد از انجام مصاحبه با اهالی و عشایر با مشارکت خود آن‌ها در سه سطح طرح آرمانی، برنامه‌های بلندمدت و برنامه‌های کوتاه‌مدت تهیه و نوشته شده است. توسعه توریسم در سردابه با مشکلاتی همراه بوده است و این مسئله به دلیل عدم حمایت‌های مالی و نهادی تداوم داشته است. با توجه به وجود عقاید گوناگون در بین اهالی، راه دشواری برای رسیدن به توافق و یک رأی در منطقه وجود دارد. باوجوداین موارد، اجتماع دارای پتانسیل زیادی است و مردم با داشتن ظرفیت‌های زیاد، آمادگی و توانایی بیشتری برای توسعه توریسم دارند. این روند به‌تازگی شروع شده، لیکن باز هم شاهد بروز بعضی کمبودهایی از لحاظ مدیریت، سرمایه و خصوصیات فرهنگی مغایر در بین بعضی از اعضای جامعه هستیم.

به‌طور کلی در دهستان سردابه در زمینه توریسم روستایی و عشایری: ۱) توریسم یک پروژه توسعه‌ای موفق نبوده است (سازمان‌های محلی ابزاری برای توسعه توریسم نبوده‌اند؛ توسعه توریسم به خاطر نبود سرمایه‌گذاری به موفقیت نرسیده است؛ کنترل محلی بر توریسم تداوم نداشته است؛ توسعه توریسم تا حدودی باعث ایجاد اشتغال و درآمد شده است). ۲)

توسعه توریسم به خاطر فقدان حمایت دولتی، دچار رکود شده است. (۳) توریسم بدون برنامه‌ریزی رشد یافته است. (۴) افراد مقیم از توسعه توریسم، به دلیل ظاهر شدن اثرات منفی توریسم در روستا و ویلاوات از آن حمایت نمی‌کنند. (۵) نبود برنامه‌ریزی توریسم همواره بوده و تداوم داشته است. (۶) توریسم دارای اثرات مثبتی بر اقتصاد و توسعه روستا است. (۷) سازمان‌های اجتماعی اغلب به‌عنوان ابزاری برای فرایندهای توسعه توریسم در روستا مطرح‌اند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- اداره کل امور عشایر استان. (۱۳۸۵، ۱۳۸۷، ۱۴۰۰). وضعیت عشایر استان اردبیل. وبگاه اداره کل امور عشایر استان.
- اداره کل مرکز آمار استان اردبیل. (۱۴۰۳). *اطلاعات آماری درباره عشایر*. وبگاه مرکز آمار استان اردبیل.
- اداره کل مرکز آمار ایران. (۱۳۷۷). *سرشماری اجتماعی-اقتصادی عشایری* کوچنده کشور. وبگاه اداره کل مرکز آمار ایران.
- ازکیا، مصطفی؛ زارع، عادل و ایمانی علی (۱۳۹۵). *رهافت‌ها و روش‌های تحقیق کیفی در توسعه روستایی*. تهران: نشر نی.
- انصاری، وحید؛ جیدری، قدرت اله؛ مجاوریان، سیدمجتبی و رستگار، شفق (۱۳۹۸). اثر توسعه گردشگری عشایری بر شاخص‌های معیشت پایدار مرتع‌داران (مطالعه موردی: مناطق عشایری الر، البرز مرکزی). *نشریه مرتع*، ۱۳(۲)، ۳۰۵-۲۹۴.
- ایکاف، راسل. (۱۴۰۰). *برنامه‌ریزی تعاملی: مدیریت هماهنگ با تحول برای ساختن آینده سازمان*. ترجمه دکتر سهراب خلیلی شورینی، چاپ سوم، تهران: انتشارات نشر مرکز.
- بهادری قشقای، هوشنگ. (۱۴۰۱). *اسکان عشایر در ایران*. مترجم: میلاد یزدان پناه، شیرعلی کیانیان. انتشارات اندیشه احسان.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی مهدی. (۱۴۰۲). *گردشگری (ماهیت و مفاهیم)*. تهران: انتشارات سمت.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی و آقامحمدی، مهدی. (۱۳۹۰). نقش مناطق نمونه گردشگری در توسعه مناطق عشایری (مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری الوند شهرستان همدان). *گردشگری و توسعه*، ۱(۱)، ۵۹-۷۵.
- رهنمود، فرج الله (۱۳۸۵). *دیدمان مشارکت*. تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- زارعی، قاسم؛ حاضری، هاتف و علینژاد سلیم، لیدا. (۱۳۹۷). تأثیر ظرفیت پذیرش اجتماعی گردشگری عشایری در توسعه پایدار (ایل قشقای تیره هیبتلو). *مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۱(۱)، ۳۱-۲۱.
- سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور. (۱۳۸۵). *ویژگی‌نامه نخستین همایش توسعه گردشگری روستایی و عشایری کشور*، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور.
- شمس‌الدینی، علی؛ جمینی، داوود و آتش بهار، رامین. (۱۴۰۳). *تحلیلی بر معیارهای مکان‌یابی اکو کمپ گردشگری عشایری*. مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان، ۴(۱)، ۳۲-۱۷.

- شهدادی، علی؛ قنبری، یوسف؛ سلمان زاده، الهام و آذره، علی. (۱۳۹۸). امکان سنجی و مکان یابی مناطق مستعد احداث اکو کمپ های عشایری (مطالعه موردی: دهستان وردشت شهرستان سمیرم). *جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)*، ۹(۳)، ۳۰۶-۲۹۳.
- صادقی، حجت الله و تقدیسی، احمد (۱۴۰۳). ارزیابی تناسب اراضی برای برنامه ریزی گردشگری عشایری در منطقه کوه رنگ با استفاده از GIS. *برنامه ریزی منطقه ای*، ۱۴(۵۳)، ۹۴-۸۱.
- صادقی، حجت الله و صیدایی، سید اسکندر (۱۴۰۲). شناخت عوامل مؤثر در برندسازی فرهنگ میهمان نوازی در گردشگری ایران. *فصلنامه پژوهش های بازاریابی گردشگری و میهمان نوازی*، ۱(۱)، ۱۱۴-۸۹.
- صیدایی، سید اسکندر. (۱۳۸۶). *توسعه پایدار جامعه عشایری ایران*. چاپ اول، تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- طالب، مهدی (۱۳۹۱). *شیوه های عملی مطالعات اجتماعی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- طالب، مهدی؛ بخشی زاده، حسن و میرزایی، حسین (۱۳۹۶). مبانی نظری مشارکت اجتماع روستایی در برنامه ریزی گردشگری روستایی در ایران. *روستا و توسعه*، ۱۱(۴)، ۲۵-۵۲.
- کاظمی، مهدی. (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری. چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- محمودی کرمجوان، جواد و رفیعیان، امید (۱۴۰۰). شناسایی نقاط مستعد گردشگری در مناطق عشایری بیلاغات شمال تبریز و ورزقان با کاربرد آنالیز تشخیصی. *دو فصلنامه علمی- تخصصی مطالعات ایالت و عشایر*، ۱۱(۲)، ۷۶-۵.
- موحدی، رضا؛ پویا، مهرداد؛ صراحی فروشانی، ترانه و آرمند، مریم (۱۴۰۳). شناسایی و اولویت بندی مناطق مستعد گردشگری عشایری در استان همدان. *مطالعات برنامه ریزی قلمرو کوچ نشینان*، ۴(۱)، ۱۳۲-۱۱۷.

References

- Ansari, V., Heydari, Q., Mojaverian, S. M., & Rastegar, Sh. (2019). The effect of nomadic tourism development on sustainable livelihood indicators of rangeland owners (case study: nomadic areas of Lar, Central Alborz). *Marta Journal*, 13(2), 305-294. [in persian].
- Azkia, M., Zare, A., & Imani, A. (2016). *Approaches and methods of qualitative research in rural development*. Tehran: Ney Publishing. [in persian].
- Bahaduri Qashqaei, H. (2022). *Settlement of Nomads in Iran*. Translator: Milad Yazdanpanah, Shirali Kianian. Andisheeh Ehsan Publications. [in persian].
- Fisher De Lean, D. (2005). *A Study on Forging a New Front And Buliding A New Vision For Tribal Envirenmental Health Policy On The Colorado River Indian Reservation*, in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctoral of Philosophy In the Graduate College, The University Of Arizona, <http://proquest.umi.com>.
- Formica, S. (2000). *Destination Attractiveness As A Function Of Supply And Demand Interaction*; Dissertation submitted to the Faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctoral of Philosophy In Hospitality and Tourism Management, <http://proquest.umi.com>.
- Gantemur, D. (2020). Nomadic tourism: stakeholder collaboration management for tourism development in Mongolia. *Proceedings of the Mongolian Academy of Sciences*, 59-72.
- General Directorate of Nomadic Affairs of the Province. (2006, 2008, 2011). The situation of nomads in Ardabil province. Website of the General Directorate of Nomadic Affairs of the Province. [in persian].
- General Directorate of the Statistical Center of Ardabil Province. (2004). Statistical information about nomads. Website of the Statistical Center of Ardabil Province. [in persian].
- General Directorate of the Statistical Center of Iran. (2008). Socio-economic census of nomadic nomads of the country. Website of the General Directorate of the Statistical Center of Iran. [in persian].
- Hamidi, A (1995). *The Politics OF Ethnic Nationalism In Iran*, A thesis submitted to Faculty of the Graduate Studies and Research in partial fulfillment of the requirements for the degree of

- Doctoral of Philosophy, Department of Political Science, Carleton University, Ottawa, Ontario <http://proquest.umi.com>.
- Ikaf, R. (2021). *Interactive Planning: Managing with Change to Build the Future of the Organization*. Translated by Dr. Sohrab Khalili Shoriny, 3rd Edition, Tehran: Markaz Publishing House. [in persian].
- Kazemi, M. (2006). *Tourism Management*. First edition, Tehran: Samt Publications. [in persian].
- Mahmoudi Karamjavan, J., & Rafiian, O. (2011). Identifying tourism-prone areas in the nomadic areas of the northern Tabriz and Varzeghan countrysides using diagnostic analysis. *Two specialized quarterly journals of State and Nomadic Studies*, 11(2), 76-5. [in persian].
- Movahedi, R., Pooya, M., Sarahiforushani, T., & Armand, M. (2014). Identifying and prioritizing areas susceptible to nomadic tourism in Hamedan Province. *Studies on Nomadic Territory Planning*, 4 (1), 117-132. [in persian].
- Organization of Municipalities and Rural Areas of the Country. (2006). Special Issue of the First Conference on Rural and Nomadic Tourism Development in the Country, Tehran, Publications of the Organization of Municipalities and Rural Areas of the Country. [in persian].
- Popoli Yazdi, M. H., & Saghaei, M. (2023). *Tourism (Essence and Concepts)*. Tehran: Samat Publications. [in persian].
- Rahnemood, F. (2005). Vision of Partnership. Tehran: Higher Institute of Management and Planning Education and Research.[in persian].
- Raknoeddin Eftekhari, A., Pourtaheri, M., & Aghamohammadi, M. (2011). The Role of Model Tourism Areas in the Development of Nomadic Areas (Case Study: Alvand Model Tourism Area, Hamadan County). *Tourism and Development*, 1(1), 59-75. [in persian].
- Sadeghi, H., & Saydaei, S. E. (2002). Identifying effective factors in branding hospitality culture in Iranian tourism. *Journal of Tourism and Hospitality Marketing Research*, 1(1), 89-114. [in persian].
- Sadeghi, H., & Taqdisi, A. (2003). Land suitability assessment for nomadic tourism planning in the Kohrang region using GIS. *Regional Planning*, 14(53), 81-94.[in persian].
- Saydaei, S. E. (2007). *Sustainable development of Iranian nomadic society*. First edition, Tehran: Higher Institute of Management and Planning Education and Research. [in persian].
- Shams-al-Dini, A., Jamini, D., & Atash-e-Bahar, R. (2014). An Analysis of the Criteria for Locating Eco-Camps for Nomadic Tourism. *Planning Studies of the Nomadic Territory*, 4(1), 17-32. [in persian].
- Shohadadi, A., Ghanbari, Y., Salmanizadeh, E., & Azare, A. (2019). Feasibility study and location of areas suitable for establishing nomadic eco-camps (case study: Vardasht rural district, Semirom city). *Geography (Regional Planning)*, 9(3), 293-306. [in persian].
- Sianipar, R., & Sitorus, N. B. (2022). Nomad Tourism Development Strategy in Super Priorities Tourism Destinations Labuan Bajo. *Jurnal Mantik*, 6(3), 3007-3017.
- Talib, M. (2012). *Practical Methods of Social Studies*. Tehran: Tehran University Press. [in persian].
- Talib, M., Bakhshizadeh, H., & Mirzaei, H. (2017). Theoretical foundations of rural community participation in rural tourism planning in Iran. *Village and Development*, 11(4), 25-52. [in persian].
- Talinbayi, S., Xu, H., Li, W. (2019). Impact of yurt tourism on labor division in nomadic Kazakh families. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 17 (3), 339-355.
- Zarei, Q., Hazeri, H., & Alinejad-Salim, L. (2018). The Effect of Social Acceptance Capacity of Nomadic Tourism on Sustainable Development (Il Qashqai of Hibatlu Tribe). *Journal of Social Development Studies of Iran*, 11(1), 21-31. [in persian].
- Zerva, K., Huete, R., & Segovia-Pérez, M. (2022). Digital Nomad Tourism: The Experience of Living at the Destination. In *International Conference on Modern Trends in Business Hospitality and Tourism* (pp. 15-26). Cham: Springer International Publishing. [Doi.10.1007/978-3-031-19656-0_2](https://doi.org/10.1007/978-3-031-19656-0_2)